

ЛЕКЦІЯ 5 (23) ПРОБЛЕМИ ТЕОДЕЦІЇ 2

Я хотів би говорити про те, як ми могли б розв'язати проблему теодицеї. І ось такі п'ять можливих розв'язок, логічно формулюючи проблему співіснування Бога, зла та справедливості. І, по-перше, коли атеїзм каже, що якщо є зло, тоді немає всемогутнього і всеблагого Бога. Тобто, атеїзм відкидає існування Бога християнського теїзму, те, як християнський теїзм, як християнські писання стверджують Особу Бога, Бога всемогутнього, вседоброго, Бога-всезнавця, повсюдного. То атеїзм заперечує існування такого Бога, бо є зло. Бо Він хоче його, або не може знищити його. Тож всемогутнього і вседоброго Бога немає. Але міркування над цими словами варто розпочати з запитання: а як взагалі атеїзм може визнавати реальне існування зла. Поміркуйте над цим. Зупинімося тут. Річ у тім, що мало хто з атеїстів погодиться з тим, що є абсолютні критерії правильного і неправильного. Чому? Якщо немає незалежного поза мою свідомістю розуму, якщо немає якогось існування сутності, що не залежить від моєї свідомості, свідомості інших людей, яка є абсолютною, яка є моральним стандартом. Якщо такої особи немає, тоді ми не можемо говорити про якісь абсолютні, моральні критерії правильності чи неправильності. Бо в матеріальному, натуралістичному всесвіті немає звідки взятися моральним нормам і критеріям. В даному випадку мораль, і поняття «правильне – неправильне», це тільки розвинута в часі реакція мого матеріального організму на довколишній світ. І це лише просто те, що коли одному здається правильним, а іншому неправильним, тож абсолютно об'єктивного поняття зла не існує. Водночас, коли розвинути нашу думку далі, якщо атеїст не визнає об'єктивності моральних цінностей, то немає підстав визнати реальність страждань взагалі і наявність зла як такого. Для атеїзму чи прихильників атеїстичного підходу до розв'язання проблеми зла – це лише якийсь збіг обставин. До того ж один із напрямів атеїзму як матеріалізм, що ґрунтується на основі, що світ повільно еволюціонував, тобто – це тривалий шлях смерті, болю і страждань. В даному випадку зло, смерть, страждання, умирання найслабших і виживання найсильніших – це є добро. Тобто, в атеїзмі зло стає добром. І коли атеїст каже про те, що є якесь об'єктивне зло – він по суті суперечить основам атеїстичного погляду на світ. Якщо атеїст каже, що зло існує, і воно об'єктивне зло, а не просто, мовляв, особисте, не в згоді з обставинами, то саме це, якраз, і є аргументом не на користь атеїзму. Якщо атеїст визнає об'єктивність зла, іншими словами він визнає якийсь абсолютний моральний стандарт не його самого. Так, атеїсти намагатимуться використати проблему зла в якості аргументу проти біблійного розуміння Бога. Але вони його можуть використати тільки за умов, коли вони визнають якийсь стандарт добра і зла. Але визнаючи його, вони перестають бути атеїстами. Тому, з цього погляду, коли постає питання про існування такої моральної шкали добра і зла в усесвіті, тоді

постає питання: а хто, і що це за особа? І ймовірно, що ця особа поза нами, вище за нас, вище за матеріяльний світ, яка диктує свої правила. І, звісно, ми можемо назвати цю Особу Богом. Тобто, атеїзм відходить від свого засадничого постулату відкидання існування Бога. В даному випадку, друзі. Хочу навести цитату відомого Клайва Льюїса. В своїй статті «Щодо проблеми зла» він писав наступне: «Мій довід проти існування Бога полягав у тому, що світ жорстокий і несправедливий. Але звідки у мене взялися такі поняття про справедливе і несправедливе. Людина не стане називати лінію кривою, якщо у нього немає уявлення про пряму лінію. Якщо вся машина світобудови цілком і повністю безглузда і глупа, то чому я є її часткою, відчуваю таке неймовірне обурення й опір. Упавши у воду, людина відчуває себе мокрою, бо вона людина, а не водяна тварина. Риба не відчуває себе мокрою. Я, звісно, міг би відмовитися від свого розуміння справедливості, сказавши, що це моя особиста думка, але тоді був би і мій довід проти існування Бога, оскільки впливає з переконання, що світ справді несправедливий, а не просто не відповідає твоїм особистим смакам». Іншими словами, казати про об'єктивність зла як аргумент проти існування біблійного Бога можна тільки, допускаючи якраз саме існування абсолютного стандарту, по суті існування Бога. І тоді постає питання про внутрішні суперечності атеїзму, тобто, існування абсолютних, об'єктивних критерії моралі не можна вважати результатом випадкової еволюції у всесвіті, яка, до того ж, і сама виникла волею випадку. Тож коли атеїзм починає наводити цей аргумент проти християнського Бога теїзму аргумент проблеми зла, то завжди слід запитати: «Наскільки об'єктивно це зло, яке ми маємо розглядати?» Якщо це чиєсь особисте незадоволення – це лише особисте незадоволення, але коли ми починаємо говорити про те, що зло універсальне й об'єктивне, то тоді ми повинні визнати, що ми визначаємо зло на підставі якихось універсальних і абсолютно об'єктивних стандартах. І цей же факт промовляє проти атеїзму, який заперечує наявність таких стандартів. Тож, атеїзм, при спробі використати проблему зла, сам себе знищує. Він не може нічого сказати проти Бога, або ж каже проти себе. Це те, що стосується позиції атеїзму.

Наступна позиція, тобто світогляд, який також розглядає проблему зла – це позиція пантеїзму. Якщо атеїзм каже, що якщо є зло, значить немає Бога – але ми показали, що це неможливо – то пантеїзм іде іншим шляхом. Він каже, що Бог є, і Бог всемогутній, але тоді і зло є. Іншими словами пантеїзм каже що Бог не вседобрий, він заперечує саме те, що Бог є Бог добрий. Цікаво, що Біблія каже, що Бог є Отець світла, і в Ньому немає жодної темряви, Бог добрий, бог є сутністю всього добра. Пантеїсти ж кажуть зовсім по-іншому, що Бог є всемогутній, і зло є, а значить і Бог не вседобрий. Але повернімося до тієї первісної таблиці, коли ми розглядали світогляди щодо картини Бога, ось який є пантеїстичний Бог. І ви

пам'ятаєте, що пантеїзм проголошує, що все наявне – це і є бог. І звісно, що воно певною мірою, є якимсь без особистим богом, просто весь всесвіт є бог. Існує тільки бог, і все, що існує – тільки бог. І в пантеїстичних філософських системах чимало відгалужень, безліч якихось напрямів, релігійних течій, злу надається абсолютного значення. Або зло само по собі з усією цією дійсністю носить ілюзорний характер, або зло не є зло, а є частиною бога. Можливо ви можете пригадати ось такий значок – інь і янь. І саме ось цей значок каже саме про те, що в кожному добрі є трошки зла, а в кожному злі є трошки добра, і це єдине цілісне коло, це саме єдина цілісна реальність, що і є богом. Здебільшого прибічники пантеїстичного світогляду вважають, що фізичний світ нереальний, і єдина реальність, що створює бог Брахма, фізичний світ – це тільки ілюзія. Але якщо це так, то тоді немає сенсу взагалі говорити про добро і зло. Це все ілюзія. Називаючи явища добрими чи поганими, ми просто показуємо, що ми живемо в якомусь світі ілюзій, тобто, цього всього немає. Цікаво, що коли постає питання: «А чому ми тоді страждаємо? Як нам звільнитися від страждання?» Але всі релігійні течії пантеїстичного світогляду пропонують для звільнення від страждань через духовні просвітлення – через роздуми, коли ваша душа повертається ось у цю єдину свідомість нирвани, що вам треба розчинитися як особа, припинити думати про те, що це страждання, що це зло; вам потрібно, щоб душа втратила якісь індивідуальні ознаки самосвідомості назавжди, і була поглинута оцим єдиним богом Брахмою. І цього можна досягнути через методи йоги, медитацію, якість набуття знання, наполегливої праці. Цікаво, що люди, які йдуть цією дорогою, продовжуватимуть відчувати страждання. Все одно в нас залишається без відповіді питання: «А як мені позбутися питання – а чому ж страждаю, і заради чого я страждаю? Мені погано» І якщо людині кепсько, то скільки ти не кажи що це ілюзія, їй все одно погано. Якщо ви кажете що це частина бога, чи якась частина добра – то це стан одного бога. То чому нам погано, коли йому погано? Чому я радію, коли мені добре, і я плачу, коли погано. Тобто, той же самий аспект, який Клайв Люїс застосовував до атеїзму, чому я відчуваю, що це погано. Коли б це було моїм природним середовищем, природною сутністю, якщо я частина бога, і все є бог, і я є бог – то чому я плачу, коли мені погано? Чому я не приймаю це погане з радістю? І в даному випадку що пантеїсти пропонують? Що слід просто зрозуміти, що ви ще не розумієте, що вам це добре. Вам треба просвітлитися якимось чином. Але тут є ще така глибока логічна проблема: якщо бог не вседобрий, тоді він не може бути богом. Тобто, ми розуміємо, що погане залишається поганим, бо я страждаю, воно нікуди не поділось. І водночас, якщо говорити про те, що бог хоче цього поганого, тоді він перестає бути морально досконалим за моральними стандартами. Тоді ми не можемо говорити, що це погано, а ми розуміємо, що це погано, або ми маємо сказати, що бог хоче цього поганого. Тоді він стає нижчим за своїми моральними якостями, або вищим. І тоді

він перестає бути богом, бо хтось є, хто вищий від нього, зокрема людина стає суддею бога. І по суті, друзі, пантеїзм намагається перевести стрілки на людину, він каже про те, що зло коріниться в самому існуванні людини. Тому слід уникнути його шляхом якогось усамітнення, усуненням від світських справ, і бажанням якогось самотницького життя. Фактично, треба звільнитися від зла через смерть – ти маєш зникнути як свідомість, повинен розчинитися, і тоді треба зануритися у нірвану, навіть через якісь перевтілення. І ти розчинишся як окрема свідомість і припиниш відчувати добро і зло. І звісно, як я сказав трохи вище, що тут волова помилка чи не розуміння по суті заперечення страждань як таких, або ж не розуміння по суті, хто є бог, і бог стає не найвищою моральною істотою. Тоді щось інше має бути найвищим Богом. І ось це щось і хтось і стає Богом. І тому ми можемо сказати, що позиція пантеїзму про те, що зло і добро одне й те саме, і бог не вседобрий, ґрунтується на ідеї хто є бог, і бог пантеїзму перестає бути богом. Бог, який не є всеблагим, перестає бути абсолютно моральною досконалою істотою. В даному випадку ми бачимо, що складно людині примиритися з цією позицією, складно людині примиритися з тим, що ми повинні ігнорувати зло. Є цікавий приклад з практики життя, як ця пантеїстична філософія відбивається в практиці життя. Можливо ми вже не одноразово чули про нетрадиційні методи лікування. Ось східна медицина завжди спрямована не на розв'язання проблеми, а на відвернення уваги. Ось цей шлях голковколювань, практики, коли ти заперечуєш свою хворобу, а не вирішуєш, як її лікувати. Саме з цього і росте пантеїстичний світогляд, що зло походить від того, що я просто не розумію, що це погано. Треба зрозуміти, що це добре. Або відвернути свою увагу від цього зла, і воно само собою пропаде. Але все наше єство волає. І хай там як я довго не ігнорував хворобу, вона буде прогресувати і нікуди не зникне. Тобто оцей пантеїстичний погляд на проблему зла показує, що ця світоглядна система, по-перше, не відповідає дійсності, як і атеїстична, про яку ми говорили, до довкілля. По-друге, ми не можемо жити згідно з цією системою в практичному житті. Тобто страдник продовжує страждати, і як багато б я собі не пояснював, і не умовляв себе, що я не страждаю, я все одно продовжу страждати.